

TOLERANCIA AZ EURÓPAI UNIÓ ORSZÁGAIBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

A REPUBLIKON INTÉZET ELEMZÉSE

REZÜMÉ

A svéd és dán társadalom a leginkább, míg többek közt a cseh, a szlovák és a magyar a legkevésbé toleráns közösség az EU 27 tagállama közül. A kisebbségekkel való személyes találkozás ugyanakkor minden társadalomban növeli a toleranciát – derül ki a Republikon Intézet elemzéséből, mely elkészítette az Európai Unió országainak tolerancia-körképét.

Az elemzés egy 2012-es Eurobarométer-kutatás adatait használta fel, arra keresve a választ, hogy mely európai országban milyen arányban vannak jelen a toleráns és intoleráns csoportok. Az elemzés során megvizsgáltuk, milyen regionális sajátosságok jellemzik az EU országait, és milyen országon belüli különbségek határozzák meg, hogy egy társadalomban milyen arányban lesznek kiemelkedően toleráns és intoleráns emberek.

MÓDSZERTANI KERET¹

Az elemzés és csoportosítás egy 2012-es Eurobarométer kutatás alapján készült: a közvélemény-kutatás kiemelt témaköre a kisebbségekhez való viszony, a diszkrimináció európai és országos megítélése volt. **Az elemzéshez a leginkább releváns kérdésből képzett mutatót használtuk. Ez a mutató tehát több, a kisebbségekkel és a toleranciával összefüggő választ sűrít össze egyetlen számmá, mutatóvá – ez képi az elemzés alapját.** A mutató megalkotásakor elsősorban két, leginkább jellemző kisebbségi csoporttal kapcsolatos attitűdöket vettük figyelembe: az etnikai és a szexuális kisebbségeket. Figyeltünk arra, hogy a mutató egyaránt tartalmazzon a kisebbségekhez fűződő általános-közvetett és személyes-közvetlen véleményeket. Az indikátorok között szerepelt egy, a kisebbségből kikerülő magas rangú politikus elfogadása, valamint a kisebbségek elfogadását szorgalmazó munkahelyi programok megítélése, a mindennapi élet során előforduló diszkrimináció megítélése. Két kérdés foglalkozik kiemelten a roma kisebbséggel: egy roma iskolatárs elfogadásán, valamint a roma társadalom integrációjának társadalmi hasznán keresztül. Az így kapott aggregált mutatóból öt kategóriát képeztünk, kezdve a társadalom leginkább intoleráns részétől egészen a társadalom leginkább toleráns részéig. Az elemzés során elsősorban a leginkább és legkevésbé toleráns csoportok társadalmi arányát, valamint az országok átlagát vizsgáltuk.

EURÓPAI TOLERANCIA KÖRKÉP

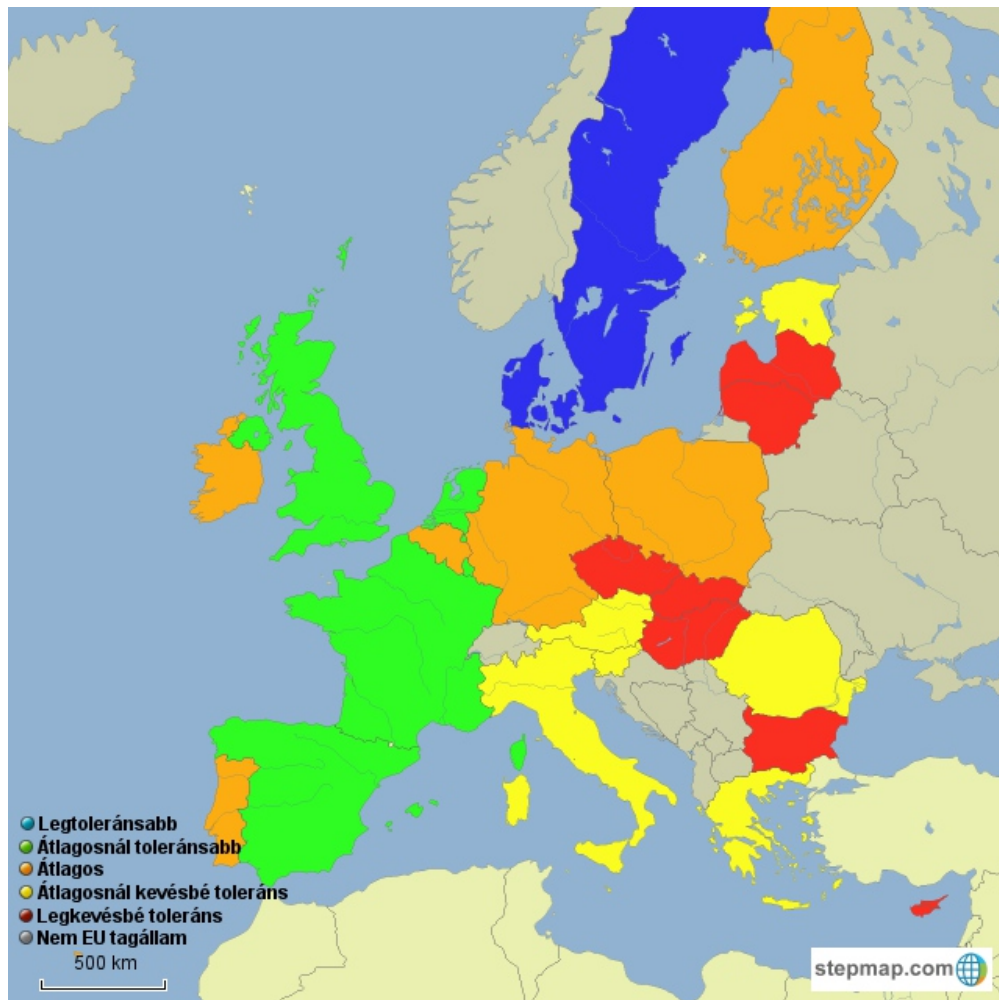
Az Európai Unió országainak átlagos tolerancia-értékeit vizsgálva azt látjuk, hogy a leginkább toleráns társadalomnak jelenleg a svéd és a dán társadalom tekinthető. A sor másik végén Szlovákia, Csehország és Magyarország áll, ezek az országok minősülnek a leginkább intoleráns országoknak. Az abszolút nyertes **Svédországban a teljes társadalom 39 százaléka tartozik a leginkább toleráns csoportba, további 38 százalék pedig átlag fölött toleráns.** A lista első és utolsó helyezette közötti különbséget jól mutatja az a tény, hogy míg **Svédországban a legintoleránsabbak aránya alig 1 százalék, addig Szlovákiában ez az egyszázalékos arány a leginkább toleránsakat jellemzi.**

A kutatás szerint minden negyedik szlovák és minden ötödik cseh valamint bolgár tartozik a legintoleránsabb csoportba – ezek a régió legmagasabb intolerancia-arányai. Tény ugyanakkor, hogy a svéd és szlovák példa a tolerancia-polarizáció egyéni esetei, azaz ebben a két országban fordul elő, hogy nagyon sok toleránsra jut nagyon kevés intoleráns – és fordítva.

Ami a teljes európai képet illeti, **érezhetően kirajzolódik egy északnyugat-délkelet törésvonal ez Európai Unión belül, túlzó és leegyszerűsítő lenne azonban azt állítani, hogy a nyugati társadalmak toleráns, míg a keleti országok intoleráns társadalmak lennének.** A legtöbb országban, köztük Magyarországon is, a két véglet között ennél jóval kisebb a különbség:

¹ A részletes módszertan az elemzés végén olvasható

Nyugat-Európában inkább a legtoleránsabbak vannak 10-15 százaléknyan, szemben 5-10 százaléknyi intoleránsal; keleten ez inkább fordítva történik.

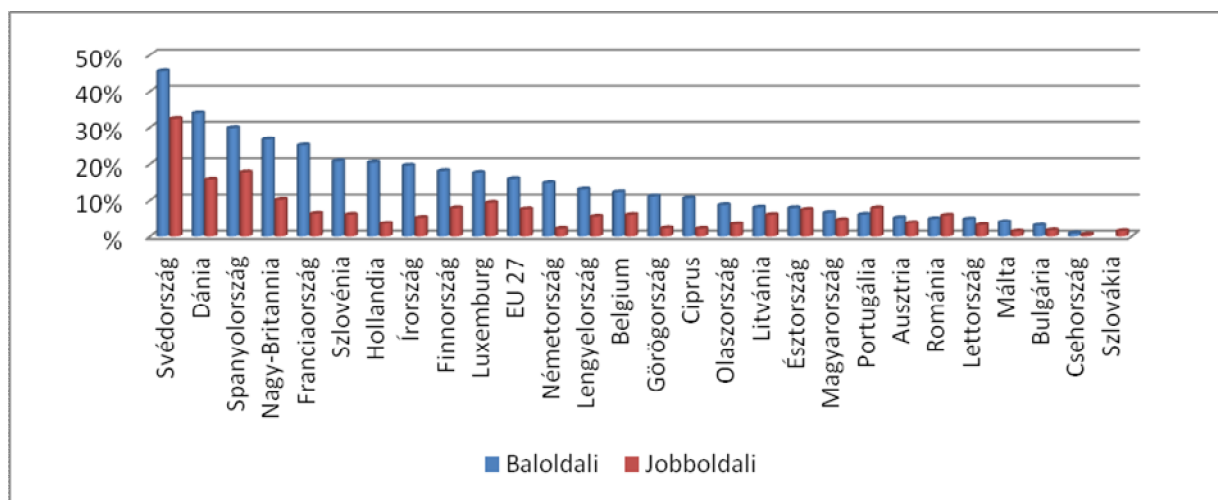
1. ábra: Az Európai Unió országai, tolerancia értékük átlaga alapján csoportosítva

HASONLÓSÁGOK ÉS KÜLÖNBSÉGEK

Noha a tolerancia mértékében érezhető különbség van Európa két része között, a toleranciát-intoleranciát meghatározó tényezők között több a hasonlóság, mint a különbség. **Az oktatásban eltöltött idő például minden országban növeli a toleránsak arányát** egy társadalmon belül, ahogy az is igaz, hogy a fiatalabb korosztályok között a leginkább toleránsak aránya valamivel magasabb, mint az idősebbek körében. Igaz, a fenti különbség jobban érvényesek a nyugat-

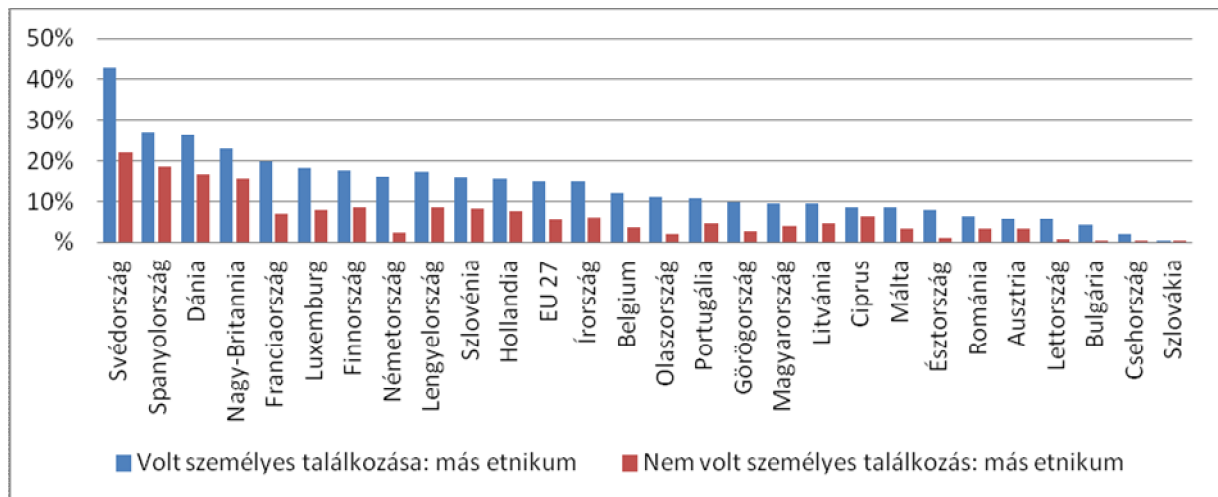
európai országokra, azaz **az oktatás erősebben hat az ír vagy a portugál társadalomban, mint mondjuk a magyarok vagy szlovákok esetén.**

Abban is komoly hasonlóságot mutatnak az európai társadalmak, hogy **melyek azok a tényezők, amik szinte függetlenek attól, hogy mennyire toleráns az adott közösség.** Ilyen többek között a nem: a férfiak és nők között a toleránsak és intoleránsak aránya lényegében hasonlóan alakul a legtöbb országban. **Nem igazán jelent különbséget, hogy valaki vidéken, kisvárosban él-e, míg a nagyvárosi környezet is csak egy-két országban (Románia, Málta, Olaszország) emelte számottevően a toleránsak arányát.** Nem találtuk hatását az anyagi nehézségek meglétének sem: a havi számla befizetésén keresztül mért anyagi biztonság vagy bizonytalanság nem hatott arra, hogy több vagy kevesebb toleráns tagja lesz-e egy társadalomnak.

2. ábra: A leginkább toleráns csoport aránya egy társadalmon belül, bal és jobboldali önbesorolás szerinti különbségek

Mint látható, a klasszikus társadalmi-demográfiai változók hasonlóan hatnak arra, milyen széles lesz egy társadalomban a leginkább toleránsak aránya, függetlenül attól, hogy melyik európai országot vizsgálunk. A politikai öndefiníció ezzel szemben karakteres különbségre mutat rá. **A baloldali-, illetve jobboldali önbesorolást összehasonlítva ugyanis azt tapasztaljuk, hogy a nyugati társadalmakban élők között a magukat baloldalnak tartók között jóval magasabb a leginkább toleránsak aránya.** Ezzel szemben kelet-európában nincs ilyen összefüggés: a baloldaliság nem jár együtt azzal, hogy kiszélesedne a legtoleránsabbakból álló társadalmi csoport.

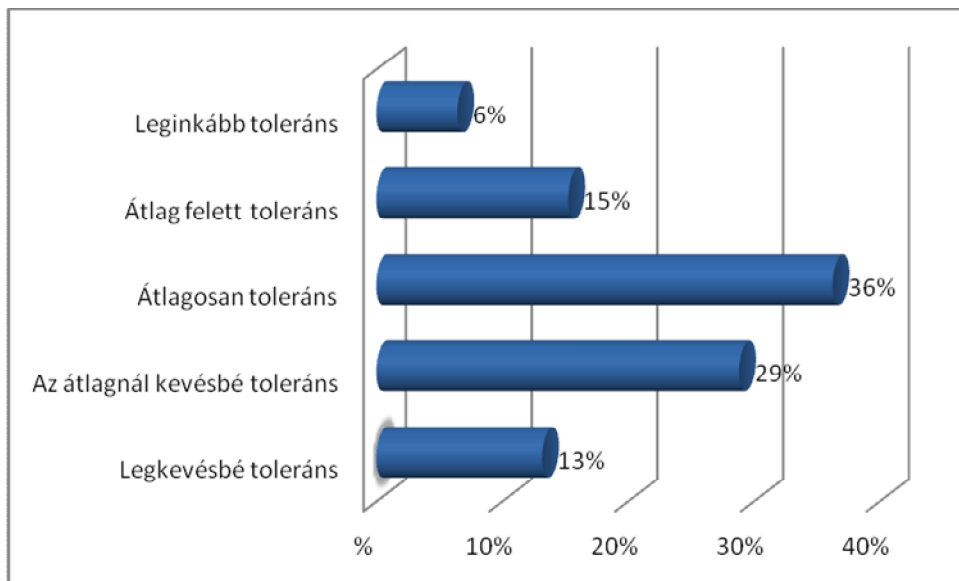
3. ábra: A leginkább toleráns csoport aránya egy társadalmon belül, más etnikummal való találkozás szerint vizsgálva

A legfontosabb tényező, ami erőteljesen megnöveli a leginkább toleráns csoport arányát minden országban, az a személyes találkozás. Minden vizsgált európai országban azt találtuk, hogy azok között, akik valós kapcsolatról számoltak be valamely kisebbség tagjával, jóval – átlagosan két-háromszor magasabb – arányban vannak azok, akik a legtoleránsabb csoportba tartoznak, mint akik ilyen találkozást még nem éltek át. Ezzel párhuzamosan a leginkább intoleránsak aránya is jelentősen csökken a személyes találkozások hatására. Mindez azt mutatja, hogy **a deszegregáció, a társadalom többségi és a kisebbségi tagjainak a találkozása egyaránt tudja csökkenteni a meglévő intoleranciát, és növelni a már létező toleráns csoportok arányát.**

Külön érdekes megvizsgálni **a roma kisebbséggel való személyes érintkezés szerepét. Ennek kedvező hatása ugyanis a kelet-európai országok mellett abban a két nyugat-európai országban – Franciaországban és Olaszországban – is egyértelműen megjelenik,** ahol a roma kisebbséggel kapcsolatos politikai viták az utóbbi években jelentek meg. Az adatok szerint a romákkal való személyes találkozás ezekben az országokban még a fentieknél is nagyobb pozitív hatással van a tolerancia alakulására. Az egyébként legkevésbé toleráns cseh, szlovák – de hasonlóképp a magyar – társadalom is igen kedvezően reagál a romákkal való kontaktusra: azok között, akik beszámoltak ilyenről, két-háromszor annyian kerültek a leginkább toleráns társadalmi alcsoportba, mint akiknek ilyen élményük még nem volt. **Fontos eredmény továbbá, hogy a személyes találkozás hiánya erősen növeli a legintoleránsabb csoport arányát – másképp fogalmazva: a szegregált társadalmak megerősítik az intoleranciát.**

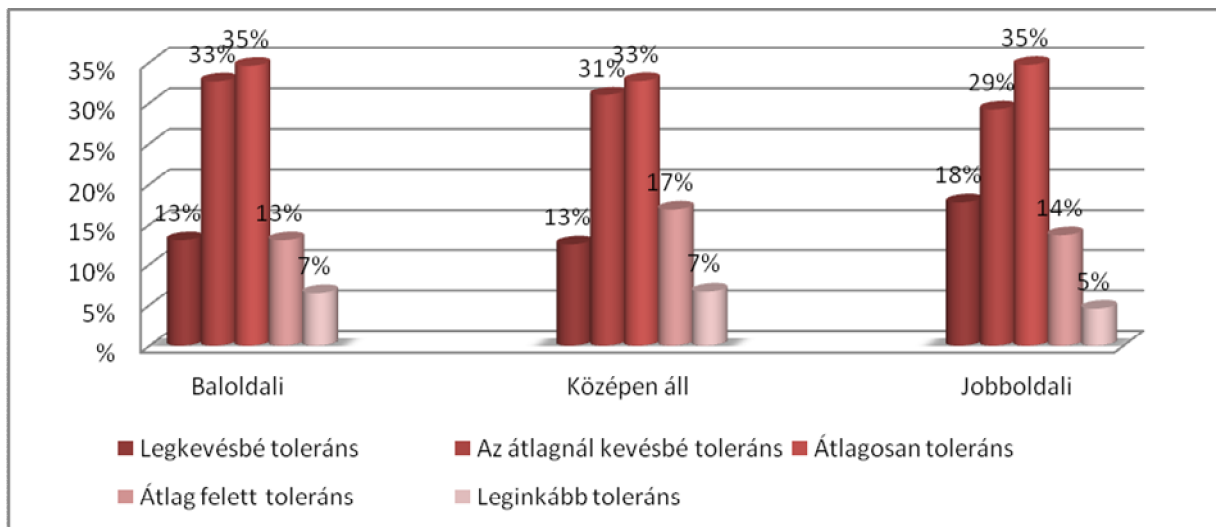
A MAGYAR TÁRSADALOM

Ahogy az elemzés elején látható térképen is látszik, Magyarország a kevésbé toleráns országok közé tartozik, nincs azonban szó arról, hogy hazánk a leginkább intoleráns ország lenne. Tény azonban, hogy a legintoleránsabb csoportba több mint kétszer annyi (13 százaléknyi) magyar tartozik, mint a legtoleránsabbba (6 százalék).

4. ábra: A magyar társadalom felosztása a tolerancia szintje szerint

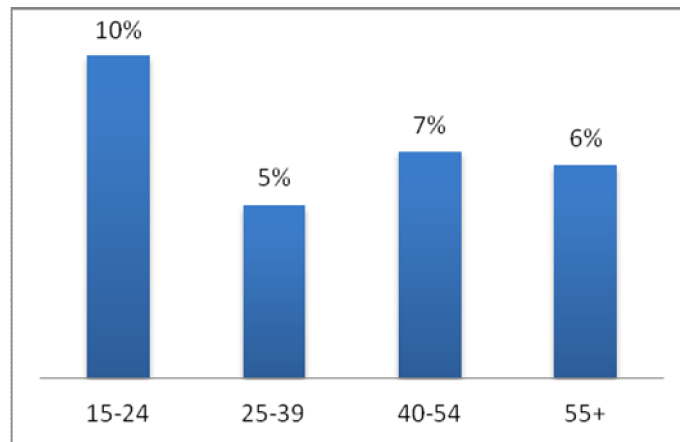
Ami a politikai különbségeket illeti, a baloldali önbesorolás – szemben az európai átlaggal – nem jár magasabb tolerancia-szinttel: a baloldaliak között alig vannak többen a leginkább toleránsak, mint a jobboldaliak körében. Tény ugyanakkor, hogy a leginkább intoleránsak aránya a magukat jobboldalinak vallók között magasabb (18 százalék), mint a középén vagy baloldalon állók között (13 százalék). Azaz **Magyarországon a baloldaliak nem toleránsabbak, mint a jobboldaliak, ám a kifejezetten intoleránsak aránya alacsonyabb körükben.**

5. ábra: A magyar társadalom tolerancia szerinti csoportosítása, a politikai önértékelés szerint összehasonlítva

Ami a szocio-demográfiai változókat illeti, jelentős különbségről csak egy-egy alcsoport esetén beszélhetünk: a férfiak között jóval magasabb a leginkább intoleránsak aránya (16 százalék), mint a nők körében (11 százalék). Az életkor szerepe, akár csak a kelet-európai országok

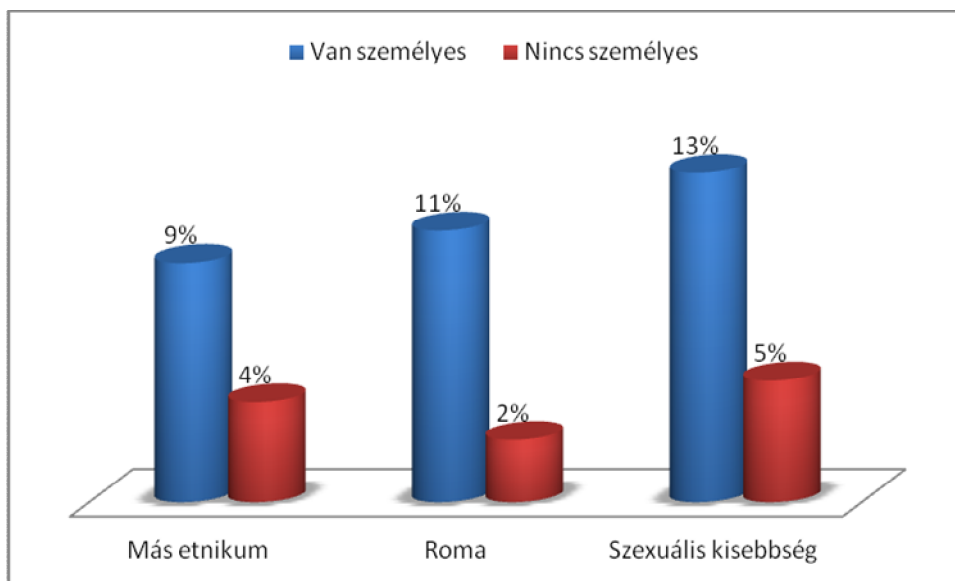
többségében, Magyarországon is csekély: a leginkább toleránsak aránya nem kiemelkedően magas a legfiatalabb, 15-24 éves korosztályban. A fiatalok tehát maguktól nem lesznek, nem lettek toleránsabbak.

6. ábra: A leginkább toleránsak aránya Magyarországon, életkori csoportok szerint

Abban is hasonlítunk az Európai Unió többi országához, hogy az anyagi nehézségek nem vezetnek nagyobb intoleranciához. Az is látszik továbbá, hogy a gyakran a nyitottsággal azonosított rendszeres internet-használat nem jár magasabb fokú toleranciával. Az átfogóbban megfogalmazott társadalmi önbesorolás alapján is azt mondhatjuk, hogy a tolerancia szintje nem igazán függ attól, hogy valaki a társadalmi ranglétra alján, középen vagy tetején helyezi el magát. **Másképp megfogalmazva: a sikeres, jómódú magyarok egyáltalán nem tartoznak a leginkább toleránsak közé** – igaz, közöttük a legkevésbé toleránsak aránya alacsonyabb, mint az alsó-középosztálybeliek között.

Ami viszont Magyarországon is a legfontosabb tanulsága a kutatásnak, az a személyes ismeretség, személyes találkozás szerepe, mely **mindhárom általunk vizsgált kisebbség esetén jelentősen növeli a leginkább toleráns csoportba kerülést**. Ahogy az ábra is mutatja, azok között, akiknek van személyes tapasztalata roma személlyel, 11 százalék került a leginkább toleráns alcsoportba, míg azoknak, akik ilyenről nem számoltak be, csak két százalékuk.

7. ábra: A leginkább toleránsak aránya Magyarországon, a különböző kisebbségekkel való találkozás megléte / hiánya szerint

A személyes találkozás hiánya ráadásul a bezárkózást, az intoleranciát erősíti: azon magyarok, akik nem találkoztak még roma emberrel, majdnem háromszor akkora arányban kerülnek a leginkább intoleráns csoportba, mint akiknek volt személyes élményük. **Magyarországon is igaz tehát az európai szinten már megfogalmazott állítás: a találkozás a toleranciát, az elzárkózás az intoleranciát erősíti.**

RÉSZLETES MÓDSZERTAN

Az elemzés alapjául szolgáló index az Eurobarometer 77.4-es, „Discrimination in the EU in 2012” alcímet viselő kutatásának adatbázisa alapján készült. A kutatás során számos, a társadalom által értelmezett kisebbségekkel (etnikai, nemi, gender, életkor, testi fogyatékosság stb.) kapcsolatos attitűdökről, az őket érő diszkrimináció meglétéről, súlyosságáról és felszámolásának lehetőségéről kérdezték az európai válaszadókat. Az elemzéshez használt mutatót hat kérdésre adott válasz segítségével állítottuk össze, melyek egyszerre mérik a társadalomról alkotott képet és próbálják a toleranciát személyes dimenzión keresztül megjeleníteni. Az index megalkotásakor a személyes elemek nagyobb súlyt kaptak, mivel ezen keresztül hitelesebben fejezhető ki a vélemény – az általános kérdésekre gyakrabban adnak „megfelelési” választ a megkérdezettek, azaz saját véleményük helyett a társadalom által elvárt válaszhoz igazodnak. Néhány esetben (különösen egy-két ország esetén) magas válaszhíánnyal szembesültünk, ezekben az esetekben az átlagok becslésének módszerével pótoltuk a hiányzó válaszokat.

Az index az alábbi hat indikátor bevonásával készül, zárójelben az indikátor súlya a végleges indexben:

1. Mennyire fogadná el, ha a legmagasabb választott politikai pozícióba az alábbi kisebbség tagja kerülne (40%):
 - a. többségitől eltérő etnikum
 - b. szexuális kisebbség (homoszexuális, leszbikus, biszexuális)
2. Mennyire fogadná el, ha gyermekének roma osztálytársa lenne (20%)
3. Mennyire elterjed a hétköznapi élet során megjelenő diszkrimináció az Ön országában (16%)
 - a. többségitől eltérő etnikum
 - b. szexuális kisebbség (homoszexuális, leszbikus, biszexuális)
4. Támogatja-e hogy a munkahelyén a társadalmi sokszínűség elterjedését segítő programok legyenek? (8%)
5. Egyetért-e a romákkal kapcsolatos alábbi állításokkal? (16%)
 - a. A romák diszkrimináció veszélyének kitett csoport
 - b. A romák jobb társadalmi integrációjából az egész társadalom profitálna

Az itt felsorolt kérdésekre adott válaszokat összegezve kaptunk egy, minden egyes megkérdezethez tartozó értéket, mely kifejezte, hogy milyen tolerancia-érték tartozik hozzá. A fenti tolerancia értékek csoportosításával képeztük az ötfokú tolerancia-kategóriákat, mely a leginkább intoleránstól a leginkább toleránsig tart. A teljes európai minta megoszlása az alábbiak szerint alakult:

